

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№8
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 224 sahifa,
1-avgust, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirli

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori modeli: tizimli boshqaruv yondashuvi asosida shakllanishi.....	14
Abdullayeva Nafisa Shavkatovna, Maraimova Muxtabar Pulatovna	
O'smirlardagi nevroz holatining psixologik xususiyatlari.....	20
Abduraximov Doniyor Abdusaid o'g'li	
Ta'lim siyosati va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi: xalqaro tajriba va o'zbekistonda amaliyot taqqoslamasi.....	25
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning hozirgi holati va o'ziga xosligi	30
Beknazarova Muxlisa O'tkir qizi	
Ta'lim sifatini oshirishda "Barkamol avlod" bolalar maktablarining zarurati va ahamiyati	33
Eshmuminova Oybarchin Botirovna	
Bolalarda nutq kamchiliklari: etiologiya, rivojlanish dinamikasi va erta aralashuv	39
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitobxonlikka o'rgatish usullari	44
Maydonova Saboxat Sadullojevna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik vositasida badiiy adabiyot namunalari qiziqishni shakllantirishning o'ziga xos jihatlari.....	48
Mingbayeva Barno Ubaydullayevna	
Pedagogical Characteristics in Enhancing Speaking Skills of Esp Learners in English Language Classes Through Digital Technologies	52
Pardayeva Zulaykho Yusubjonovna	
Nutq buzishlarida uchraydigan idrok jarayonining o'ziga xos xususiyatlari	55
Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi	
"Biologik savodxonlik" tushunchasi zamonaviy ta'lim paradigmasi kontekstida	59
Umaraliyeva Mamura Tashxodjayevna	
O'qituvchi faoliyatida kasbiy madaniyatning o'rni	65
Umarova Feruzabonu Bobir qizi	
Gamifikatsiyalangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining 11–12 yoshli o'quvchilarda emotsional barqarorlikka amaliy ta'siri.....	68
Tojiyev Baxriddin Baxtiyorovich	
O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari	72
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li	
Media va axborot savodxonligi 21-asr pedagoglarning asosiy kompetensiyasi sifatida.....	76
Boypolvonov Barot Djonqobulovich	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini takomillashtirishning lingvistik va lingvometodik talqini.....	81
Ismoilova Zarnigor Raximjon qizi	
O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari	86
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li	
Pedagogik faoliyatda stress namoyon bo'lishiga ijtimoiy omillarning ta'siri	90
Jumanova Ug'loy Sodiqjonovna	
Oliy ta'lim muassasalarida nomutaxassislik yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishni takomillashtirish.....	96
Koshayeva Sansabila Kamiljanovna	
Ijtimoiy-ekologik madaniyatni rivojlantirishda xalqaro tajribalar va ta'lim jarayonining o'rni.....	100
Mamajonova Fotimaxon O'ktamovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati	105
Murodova Madina Karim qizi	
Elektrotexnika va elektronika fanini o'qitishning zamonaviy metodlari	108
Ortiqov Mironshoh Sodiqovich	

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda Blended learning texnologiyasini O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq etish.....	110
Pakirdinova Sharofat Abdumutaljonovna	
O'zbekistonda ta'lim sohasi bo'yicha strategik dasturlarni ishlab chiqish istiqbollari.....	115
Quronboyeva Mavluda Bahodirovna	
Xalqaro baholash dasturlari va neyropedagogika	120
Sidiqova Yulduz Sobirovna	
6-sinf o'quvchilarida matn bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirish metodikasi	123
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi	
Talabalarda pedagogik qobiliyatlarni shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati	128
Yusupov Ulug'bek Kadirovich	
Adabiy ta'lim jarayonida o'quvchi ma'naviy kamolotini ta'minlashda motivatsiya uyg'otish texnologiyalarini takomillashtirish	132
F. Zaynabuddinov	
Развитие поликультурной компетентности студентов в образовательной среде вуза	135
Киреева Эльвина Фларитовна	
Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik xususiyatlar	140
Sanayev Gayrat Shermuxamedovich	
Maktabgacha yoshdagi bolalar muloqot madaniyatini tarbiyalashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	144
Boybo'riyeva Saodat O'ralovna	
Kattalar ta'limi texnologiyasi: muammolar, yondashuvlar va rivojlanish yo'nalishlari	148
Davletova A.	
Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning huquqiy asoslari	152
G'aniyeva Gulrux Tavakkaljon qizi	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish	156
Madmarova Gulchexra Qodirovna	
O'lkashunoslik materiallarining oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy salohiyatini ochib berish	160
Mamajonov Mo'minjon	
Muhandislik grafikasi darslarida o'quv faoliyatining shaxsga yo'naltirilgan innovatsion modeli	165
Mamasidikova Gulnora Muhammad qizi	
Sun'iy intellektga asoslangan ta'limiy resurslarning pedagogik imkoniyatlari.....	169
Muhiddinov Muhiddin Nuriddin o'g'li	
Ijod maktablari o'quvchilarining badiiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati.....	173
Nurmatova Shohistaxon Muhammadjonovna	
Voleybolchi qizlarni tayyorlashning differensial vositalaridan foydalanish zarurligini, ularning o'yin amplusini hisobga olgan holda aniqlash usullari	178
Odilova Feruzaxon Valijon qizi	
PIRLS baholash tizimini qo'llash vositasida mustaqil o'qishga o'rgatishda IMEN texnologiyalaridan foydalanish.....	184
Olimjonova O'g'ilxon Abdurasul qizi	
Yoshlar o'rtasida internet qaramligi va ijtimoiy izolyatsiya zamonaviy Maugli sindromining klinik ko'rinishlari	188
Polvanov Rasulbek Baxtiyarovich	
Boshlang'ich maktabda o'zbek tili darslarida differensial ta'limdan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari	192
Rasulova Nozigul Abdivahid qizi	
Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini takomillashtirish	196
Sharfova Nilufar Ilhom qizi	
Xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim samaradorligini oshirishning pedagogik shart-sharoitlari (PIRLS misolida).....	200
Tuxtasinova Munira Ibragimovna	
Fransuz tili darslarida tabiatshunoslik atamalarini boshlang'ich sinflarda shakllantirish va o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari.....	204
Umarova Madinabonu Bahodir qizi	

O'smir psixologik salomatligini barqarorlashtirishda art-terapiyadan foydalanishning imkoniyatlari	208
Yusupxodjayeva Umida Baxodir qizi	
Nofillologlarni (filolog bo'lmaganlarni) kasbiy aloqa madaniyatiga o'rgatish maqsadida zamonaviy ingliz tilining lingvometodik tahlili.....	214
Zarina Itolmasova	
Forsayt va qaror qabul qilishni bog'lovchi kognitiv komponentlar.....	219
Hasanova Sumanbar Hamroqulovna	

NOFILLOLOGLARNI (FILOLOG BO'LMAGANLARNI) KASBIY ALOQA MADANIYATIGA O'RGATISH MAQSADIDA ZAMONAVIY INGLIZ TILINING LINGVOMETODIK TAHLILI

Zarina Itolmasova
QDU doktranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz tilining zamonaviy o'zgaruvchanligi lingvometodik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Til tizimidagi rivojlanish va buzilish tendensiyalari, leksik, morfologik va sintaktik darajadagi o'zgarishlar, so'z yasalishi, qisqartmalar, jargon elementlari hamda ijtimoiy-siyosiy ta'sirlar kontekstida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, nutq me'yorlariga rioya qilinmasligi til madaniyatiga qanday salbiy ta'sir ko'rsatishi yoritilgan. Ushbu tahlil til mutaxassisi bo'lmagan tinglovchilarni lingvistik me'yorlarga asoslangan muloqot madaniyatiga o'rgatishda lingvodidaktik usullarni aniqlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: zamonaviy ingliz tili, lingvometodik tahlil, til o'zgaruvchanligi, integrativ yondashuv, leksik o'zgarishlar, jargonlashuv, kasbiy aloqa, neologizmlar.

Abstract: This article analyzes the dynamics of modern English from a linguo-methodological perspective, focusing on systemic linguistic changes and norm violations. It examines lexical, morphological, and syntactic transformations, including derivational models, abbreviations, jargonization, and socio-political influences. Particular attention is given to the negative impact of neglecting language norms on communicative competence and speech culture. The study aims to inform linguodidactic strategies for teaching non-philologist learners effective communication based on linguistic norms.

Key words: modern English, linguo-methodological analysis, language variability, integrative approach, lexical changes, jargonization, professional communication, neologisms.

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности современного английского языка с лингвометодической точки зрения. Анализируются тенденции развития и нарушения языковых норм на лексическом, морфологическом и синтаксическом уровнях, а также процессы словообразования, сокращения, жаргонизации и влияние социально-политических факторов. Особое внимание уделяется негативному влиянию пренебрежения языковыми нормами на коммуникативную компетенцию и культуру речи. Исследование направлено на разработку лингводидактических подходов к обучению эффективной коммуникации слушателей, не являющихся филологами.

Ключевые слова: современный английский язык, лингвометодический анализ, изменчивость языка, интегративный подход, лексические изменения, жаргонизация, профессиональная коммуникация, неологизмы.

KIRISH

Tilshunoslikning tilning shakllanishi va rivojlanishi, til o'zgaruvchanligi muammosi masalalariga qiziqishi barqaror va ijtimoiy o'tish davrlarida tabiiy ravishda o'sib boradi, chunki muammolar nafaqat lingvistik, balki falsafiy–tarixiy, ijtimoiy–siyosiy, axloqiy va boshqa jihatlariga ham qaratilgan. Til o'zgaruvchanligi muammosini o'rganish yo'nalishlari va metodologiyasini umimlashtirib, E.F. Volodarskaya “ushbu sohadagi tadqiqotlarning rivojlanishi XIX asr oxirida qabul qilingan tilshunoslikdagi tarixiy yondashuvdan XX asr oxiri – XXI asr boshlarida yuzaga kelgan kompleks diasinxronik yondashuvga, XX asrning sinxron yondashuvi orqali o'tdi”, deb ta'kidlaydi ^[1: 62].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tilning diaxronik (doimiy vaqt o'qida) tahlili, sinxronizatsiyada uning ishlash xususiyatlarini bilishga yordam beruvchi ta'kidlangan integrativ yondashuv, lingvistik rivojlanish qonunlarini ilmiy talqin qilish jarayoni va natijalarini obyektivlashtirishga imkon beradi. Xususan, u (integrativ yondashuv) lingvistik terminologiyada o'zgarish va rivojlanish toifalarini aniqroq farqlashga imkon beradi: “tilni takomillashtirishga olib kelmaydigan har qanday

til birliklarining, ularning aloqalari va munosabatlari va shu kabilarning o'zgarishi, uning rivojlanishi deb qaraladigan hodisani bunday baholash noto'g'ri deb hisoblanadi"; shu bilan birga, "rivojlanish" atamasi "yoki til birligining bir holatdan ikkinchisiga o'tishi (masalan, mustaqil so'zdan qo'shimchanning rivojlanishi) yoki tilni tobora ortib borayotgan aloqa ehtiyojlariga moslashtirish jarayoni" degan ma'noni anglatuvchi ikki tomonlama talqinga ega [2: 159].

Ko'rib chiqilayotgan hodisalarning ko'p qirrali xususiyati "rivojlanish" / "taraqqiyot" atamasining nisbiy va mutlaq ta'riflari bilan konkretlashtirilishi bilan belgilanadi, bu jarayon natijasini vaqt koordinatalarida ta'kidlaydi. Nisbiy taraqqiyot odatda "to'lqinga o'xshash harakat" xususiyatiga ega bo'lgan til mexanizmlarini tuza-tishda namoyon bo'ladi: til tizimining bir qismida biror narsa "yaxshilanadi" va bir vaqtning o'zida boshqasida "yomonlashadi" (masalan, talaffuz mexanizmini uyg'unlashtiradigan fonetik transformatsiyalar o'zlarining grafik tasviriga zid bo'lishadi va yozma aloqada "muammoli joylar" yaratishadi, bu tegishli normativlarni qayta ko'rib chiqish muammosini dolzarblashtiradi). Tilning mutlaq taraqqiyoti uning ijtimoiy evolyutsiyaga moslashishida va dunyoning tobora murakkablashib borayotgan kartinasini anglovchi tafakkur bilan belgilash imkoniyatida (masalan, fan, texnika, madaniyat rivojlanishini aks ettiruvchi umumiy va maxsus lug'at tarkibini kengaytirish, sintaksisni tartibga solish), turli sohalar, vaziyatlar, nutqiy o'zaro ta'sirning turlari va ko'rinishlarida aloqa ehti-yojariga xizmat qilishda namoyon bo'ladi. Hozirgi davr tiliga nisbatan samarali, istiqbolli va yaroqsiz, o'tkinchi hodisalarni farqlash har doim ham qiyinligi ularning bir vaqtning o'zida mavjudligi va "ko'p hollarda tafakkurning rivojlanishi va uni ifoda etishning moddiy vositalari o'rtasidagi bog'liqlikning yo'qligidir".

Shunday qilib, turli xil ijtimoiy qatlamlar va guruhlarining ongi va ijtimoiy-siyosiy faoliyatining plyuralizmini keltirib chiqargan jamiyatning barcha sohalarini demokratlashtirish tilga ijobiy ta'sir ko'rsatdi, bu o'zgaruvchan voqelikka moslashish uchun uning barcha jarayonlarini tezlashtirishda namoyon bo'ldi: leksika va frazeologi-yani tezda to'ldirish, so'z yasalishi (derivatologiya) va sintaksik modellarning variativligini (o'zgaruvchanligini) oshirish. Boshqa tomondan, asosiy ijtimoiy sohalarini doimiy ravishda isloh qilish, hayotning umumiy tartibga solinmaganligi keskinlik va tajovuzni, jamiyatning kommunikativ paradigmasi dominanti sifatida nutqning o'zaro ta'sirining impulsiv turini keltirib chiqardi.

Til tizimini rivojlantirishning lingvistik omillarini umumlashtirish va tizimlashtirishga, hamda uning ko'p bosqichli resurslaridan nutqiy muloqotda foydalanishning zamonaviy amaliyotiga urinish T.M. Balixaning tadqiqotlari bo'lib, u tilning o'zgarishini baholashda uning rivojlanishining obyektiv qonunlari ta'sirini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi: "Ulardan biri tizimlilik qonunidir; ikkinchisi – innovatsiyalarni jilovlab turuvchi an'analar qonuni; bundan tashqari, an'analar qonunining asoslarini buzadigan analogiya (o'xshashlik) qonuni, shun-ingdek, iqtisod qilish (fikrni ifoda etishda eng kam harakat) va qarama-qarshiliklar (ichkaridan go'yoki "port-lash"ni tayyorlovchi) qonunlari mavjud" [3: 4]. Shunday qilib, an'ana qonunining namoyon bo'lishi, tadqiqotchining fikriga ko'ra, fe'l shakllarida urg'uni saqlash, analogiya qonunida – bir shaklni boshqasiga tenglashtirish, nutqni tejash qonunida – qisqartirilgan shakllardan foydalanish xizmat qiladi.

Ushbu qonunlarning ta'siri bilan bir qatorda, ingliz tilida ko'p yo'nalishli jarayonlar faol ravishda ro'y bermoqda, ular orasida tilni yanada ko'proq tahlil qilish yo'nalishi bo'yicha tartibga solish tendentsiyasi ajralib turadi, shu bilan birga o'ziga xos sintetiklikni saqlab qoladi. Ushbu tendensiyalarning qutubliligi tilning rivojlanish dialektikasini aks ettiradi, uning tarixi analitik va sintetik mexanizmlarni o'z-o'zini tartibga solish orqali tizimning qayta-qayta akkomodatsiyasi (joylashishi) bilan ajralib turadi. Va hozirda ushbu mexanizmlarning ta'siri, qoida ga ko'ra, bir vaqtning o'zida amalga oshirilmoqda. Ushbu mexanizmlarning ta'siri til tizimining barcha darajalari-dagi o'zgarishlarni keltirib chiqaradi va ularning har birida, bir tomondan, tilning tirik organizm sifatida normal evolyutsiyasini aks ettiruvchi uyg'un yangi tashkil topganlar ko'rinishidagi normalarning tabiiy o'zgarishi kuzati-ladi; boshqa tomondan, tizim faoliyatidagi nosozliklarni aks ettiruvchi asossiz buzilishlar mavjud.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda ingliz tilining zamonaviy o'zgaruvchanlik holatlarini nofilolog auditoriyani kasbiy aloqa madaniyatiga tayyorlash kontekstida o'rganish maqsad qilingan. Ma'lumotlar asosan lingvistik tahlil usuli orqali to'plandi, ya'ni real til materiallari – zamonaviy ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar, internet plat-formalari, reklama matnlari va og'zaki nutq namunalari kuzatilgan leksik, morfologik va sintaktik birliklar tahlil qilindi. Shuningdek, ilmiy adabiyotlar, so'zlashuv uslubi va fan-texnika sohalaridagi terminologik bazaga asoslangan holda sifatli kontent tanlandi. Olingan ma'lumotlar lingvometodik jihatdan tizimlashtirilib, ularning kommunikativ samaradorlikka ta'siri, me'yoriy va me'yorsiz shakllari ajratib ko'rsatildi. Analitik yondashuv orqali til o'zgarishlarining kasbiy muloqotga ta'siri baholandi, til me'yorlariga asoslangan muloqotni shakllantirishga xizmat qiluvchi lingvodidaktik mezonlar aniqlab chiqildi. Shu yo'sinda, tadqiqot tahlili mavjud til birliklarining funksional tavsifini aniqlashga qaratildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Leksika va frazeologiya darajasida faol o'zgarishlar bilimlar hajmining katta miqdorda o'sishi (har 10 yilda ikki baravar ko'payishi), spontan nutq amaliyoti va ommaviy aloqaning faollashishi bilan bog'liq. Leksikani jamiyatning asosiy va aqliy o'zgarishlariga moslashishini quyidagilar aniq aks ettiradi:

- o'tgan davr voqeliklarini anglatuvchi so'z shakllari: suffragette (ayollarga saylov huquqi berish harakati a'zosi), segregation (irqiy ajratish siyosati), iron curtain (Yevropani G'arb va sovet ta'siridagi hududlarga ajratgan ramziy tushuncha), Soviet Bloc (SSSRga bo'ysunuvchi yoki ittifoqchi bo'lgan davlatlar guruhi);
- ma'naviy an'analar bilan bog'liq deideologik istorizmlar (tarixiy, eskirgan so'zlar) va lug'atlarning faol lug'atga qaytishi: Christmas (diniy bayram), church, prayer, tradition; pilgrimage (diniy safar), hymn (madhiya), sabbath (dam olish va ibodat kuni);
- mashhur so'zlar ma'nosining kengayishi: mouse (kemiruvchi hayvon – kompyuter qurilmasi), tablet (dori shakli – elektron qurilma), drone (erkak ari – masofadan boshqariladigan uchuvchi qurilma), surfing (sport turi – internetda har xil saytlar orasida “yurish”);
- vaqt voqeligini aks ettiruvchi yangi frazeologik iboralar, qisqartirilgan so'z shakllarini yaratish: on-demand (istalgan paytda mavjud), binge-watch (bir nechta epizodni ketma-ket ko'rish), digital detox (internet va ekrandan vaqtincha voz kechish), WFH (work from home), ASAP (as soon as possible) va boshqalar;
- ommaviy axborot vositalarining metaforalari, reklama shiorlari asosida qolipli (bir qolipdagi, klishe) modellarning paydo bo'lishi: glass ceiling (ayollar yoki ozchilik vakillari yuqori lavozimlarga chiqa olmasligi), The American Dream (har kim qattiq mehnat qilsa, boy va muvaffaqiyatli bo'ladi), Big Brother is watching you (yashirin kuzatuv va senzura) va boshqalar;
- asosan fan, texnika, texnologiyalar sohasidan bir qancha leksika (so'zlar) va frazeologiyaning (iboralar) umumishlatiluvchi qatlamga o'tishi: code, firewall, network, algorithm, wired, crash, DNA;
- maxsus leksikaning umumiy adabiy metaforalarga aylanishi: read/download/scan ideas (ma'lumotni o'qish / yuklab olish / skanerlash), brain drain (olimlarning ketib qolishi), star syndrome (yulduz kasalligi), formula for success (muvaffaqiyat algebrasi), mental energy (ong energetikasi);
- okkazional so'z ijodkorligini faollashtirish: grab-ization of property, crystal-healing of culture, crony-scoring.

Ijtimoiy-iqtisodiy hayotning salbiy omillari ta'sirini aks ettiruvchi salbiy hodisalar, aholining kam madaniyatli qatlamlari va omma bilan ish yurituvchilarning “didlari” ommaviy axborot vositalariga kiritilishi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- jargon va argotizmlar asosida davrning “ramziy” lug'atini shakllantirish: glamorous (stylish or seductively attractive), badass (prestige), crew/cliقة/scene (referring to social group), no rules/total chaos (lawless/chaotic); to hustle / pressure into paying (to force them to pay), to get off the hook (to avoid responsibility), to ditch / betray (to abandon) va boshqalar;
- maxsus lug'atlarni jargonlashtirish, ayniqsa kompyuter texnologiyalari sohasida, uni umumiy til amaliyotida qo'llash: board (short for keyboard), hardware (детали системного блока), glitch / to glitch out (sudden error or malfunction in a program), to freeze / hang (to stop responding), to email / shoot an email (send email) va boshqalar;
- so'kinish so'zlarni (shu jumladan yozma nutqda ham), “shaffof” semantikaga ega evfemizmlardan foydalanishni faollashtirish: shoot, dagnabbit, bea va boshqalar;
- kichraytirish–erkalash suffikslar bilan so'zlarni motivatsiyasiz ishlatish tendentsiyasi: “a little snackie”, “some chippies” or “a cuppa”; “Fix your backie” or “have some soupie”.

Morfologiyada, ma'lum konservativ bo'lishiga qaramay, analitik tendentsiyalar tilida kuchayishni aks ettiruvchi ijobiy jarayonlar ham mavjud:

- Ingliz tilida ham grammatik shakllar variativligining kamayib borish jarayoni kuzatish mumkin, ayniqsa predlogli konstruksiyalar va egalik shakllarining tarixiy rivojlanishida. Har qancha ingliz tili rus tilidagidek to'liq kelishik tizimiga ega bo'lmasa-da, shakllar variativligining ayrim izlari hanuzgacha mavjud bo'lib, ular ko'proq barqaror iboralarda yoki mintaqaviy ishlatishlarda saqlanib qolgan. Masalan, tarixiy jihatdan “mine” va “my” shakllari almashinib kelgan (masalan, arxaik uslubdagi “mine eyes” iborasi) va bu grammatik variantlardan ba'zilari vaqt o'tishi bilan eskirgan yoki ishlatilmay qo'ygan. Shuningdek, joy nomlari bilan

birikkan iboralarda yoki idiomatik ifodalarda ham shakl tanlovi ko'pincha kontekstga bog'liq: masalan, "at home" bilan "at the house" yoki "in hospital" (Britaniya inglizchasida) bilan "in the hospital" (Amerika inglizchasida) kabi variantlar;

2. Ko'p sondagi otlarning turlanmaslik tendentsiyasi: masalan,

- a) "in the Republic of Korea", "in the State of New York", "from Côte d'Ivoire" – bu iboralarda joy nomi turlanmaydi, balki o'zining to'liq shaklida saqlanadi;
- b) defis bilan yozilgan murakkab so'zlarning birinchi qismlari: masalan, "engineer-designer", "rocket-launcher", "project-plan" kabi iboralarda sintaktik yuklama asosan oxirgi komponentga tushadi.

Bu holat ayniqsa texnik va kasbiy terminologiyada yaqqol ko'rinadi: "as an engineer-designer" deyiladi, biroq har ikki qismni ko'plik shaklida ifodalash (masalan, engineers-designers) odatiy emas;

- c) unlilar bilan tugaydigan qisqartmalar: UNESCO, NATO; shu bilan birga, so'zlashuv nutqida, norasmiy yozma matnlarda undoshga qo'shimchalar qo'shiladi: the SATs, the GREs, the MCATs kabi shakllarda ko'plik uchun –s qo'shimchasi qo'shiladi;

3) Sonlarning turlanmaslik holatlari:

- a) tashkilot, dastur yoki ommaviy tadbir nomlarida sonlar qatnashgan birikmalar o'zgartirilmasdan, mustahkam identifikator sifatida ishlatiladi: GOVT–2, Olympics 2014, Act 39, Resolution 1325 – bu holatda sonlar grammatik jihatdan moslashtirilmaydi, balki belgi yoki nom sifatida qoladi;
- b) o'lchov birligi yoki texnik ta'riflarda sonlar ko'pincha oddiy shaklda ishlatiladi: "a tank with a capacity of 20 liters", "a distance of three kilometers", "chapter twenty-one";
- 4) Erkak jinsdagi kasb otlarining ayollar uchun ishlatilishi: ingliz tilida jins kategoriyasi mavjud bo'lmasa-da, ayollar uchun erkaklarga xos kasb nomlari ishlatilishi keng tarqalgan: president, doctor, professor, engineer, major, minister kabi so'zlar jinsga xos morfologik belgi olmasdan, ayol va erkaklar uchun bir xil ishlatiladi. Jins ko'proq kontekst yoki olmoshlar orqali anglashiladi: masalan, "President Harris delivered her address", "The young professor Smith gave her lecture";
- 5) Umumlashtiruvchi birlikdagi otlar: ingliz tilida birlikdagi ot jamlovchi yoki umumlashtiruvchi ma'no berish uchun keng qo'llaniladi:

"The customer is always right", "The student today is pragmatic", "Meeting with the viewer/reader". Garchi clientele, student body kabi ko'plik yoki jamlovchi nomlar mavjud bo'lsa-da, birlikdagi otlar uslubiy yoki analitik qulaylik uchun afzal ko'riladi.

Morfologiyadagi buzilishlar normalarga rioya qilmaslik bilan bog'liq:

1. Son va ot orasidagi moslikdagi xatolar:

- "more than two hundreds kilobytes" – bu yerda hundreds so'zining ko'plik shakli noto'g'ri ishlatilgan; to'g'risi: "more than two hundred kilobytes";
- "in the two thousand and ninth year" – bu iborada tartib soni (ordinal) va oddiy son (cardinal) aralashtirib yuborilgan;

2. Kelishik yoki birliklar bilan ishlashdagi xatolar:

- "a mass of twenty kilogram" – bu yerda kilogram so'zi ko'plikda bo'lishi kerak; "twenty kilograms";
- "two pairs of sock and tights" – bu iborada sock so'zining ko'plik shakli ishlatilmagan; "two pairs of socks and tights";
- "a sound of ten decibel" – to'g'risi: "ten decibels".

So'z yasalishi (derivatologiya) darajasida til rivojlanishining tabiiy jarayonlari quyidagi hodisalarda o'zini namoyon qiladi:

1. Semantik bog'langan modellarning faollashuvi: SecState (Secretary of State), GovTech, AgriBiz (Agricultural Business), GenSec (General Secretary), terror attack → terroract (in very informal use or journalistic shorthand);
2. Nomlar qisqartirilishining faollashuvi: Massachusetts Institute of Technology → MIT; The University of California, Berkeley → Berkeley yoki Cal; McDonald's → Mickey D's; Application → App, Refrigerator → Fridge, Package → Pack;

3. Yagona ilovali so'z shakllarining faollashuvi: Sales-assistant, Cashier-supervisor, Top-manager, Call-center, Internet-shop, YouTube-channel va boshqalar.

Biroq, bir qator so'z yasovchi modellarning faollashishi tilning "jargonlashish" salbiy jarayonlarini ham aks ettiradi, bunga misollar:

1. Namlarni qisqartirish: Refrigerator → Fridge; University → Uni (UK slangi); Police → Cops, Popo;
2. "Neologizm" – so'z shakllarining otlarga o'xshab yasalishi: Cringeworthy, Clickbaitable, Readworthy, Watchable; Dissertable (non-standard, rare, ironic); Youtuber, Instagrammer, TikToker (yangi leksik kasb otlari) va boshqalar.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, ta'lim oluvchilarni me'yorlarning past o'zlashtirilishi yoki ularga e'tiborsizlik qilinishi tufayli yuzaga keladigan buzilishlar tilning yetarli darajada lingvistik ongga ega bo'lgan tashuvchilarning samarali nutq-fikrlash faoliyatini, ularning o'zaro ta'sirini shakllantirish qobiliyatini zaiflashtiradi. Me'yorlarga e'tiborsizlik qilish "har doim ma'lum bir kommunikativ makonda" ma'lum bir lingvistik shaxs tomonidan, ma'lum bir jamiyatda qabul qilingan lingvistik, kognitiv va pragmatik qoidalarga muvofiq amalga oshirilishi mumkin bo'lgan nutqiy aloqa sohalari to'plami sifatida sodir bo'ladi [Proxorov 2003: 255].

Tilning holati va rivojlanish tendensiyalarini, uning "turmush ehtiyojlari"ga, shu jumladan kasbiy sohaga xizmat qilish qobiliyatini har tomonlama tahlil qilish tematik jihatdan dolzarb va lingvistik jihatdan samarali til materiallarini tanlashni, ularning ko'p mezonli tipologiyasini hisobga olgan holda oliy texnik maktabning ta'lim faoliyati subyektlarini o'qitish mazmunidagi lingvodidaktik talqinini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Володарская Е.Ф. Проблемы развития языка в современном обществе. – М.: Наука, 2007.
2. Языкознание: Большой энциклопедический словарь. – М.: Большая Российская Энциклопедия, 1998.
3. Балихина Т.М. Современные процессы в языке: традиции и инновации. – М.: Флинта, 2006.
4. Crystal, D. The Stories of English. – London: Penguin, 2004.
5. McArthur, T. The English Languages. – Cambridge: CUP, 1998.
6. Trudgill, P. Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. – London: Penguin, 2000.
7. Fromkin, V., Rodman, R., Hyams, N. An Introduction to Language. – Boston: Cengage, 2018.
8. Bauer, L. English Word-Formation. – Cambridge: CUP, 1983.
9. Internet-resurslar: Cambridge Dictionary, Oxford Learner's Dictionaries, Merriam-Webster, Urban Dictionary.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.